

Journal of Universal History Studies

Arap Yarımadası'nda Osmanlı- İbni Reşid İttifakı¹

Ottoman-Ibn Rashid Alliance in the Arabian Peninsula

Submission Type: Research Article

Received-Accepted: 19.07.2024 / 06.12.2024

pp. 245-266

Journal of Universal History Studies (JUHIS) • 7(2) • December • 2024 •

Mustafa Çabuk

Sütücü Imam University, Department of History, Assoc. Prof. Dr., Kahramanmaraş, Türkiye

Email: cabukm@yahoo.com

Orcid Number: 0000-0001-5560-8193

Cite: Çabuk, M. (2024). Arap Yarımadası'nda Osmanlı- İbni Reşid İttifakı. Journal of Universal History Studies, 7(2), 245-266. <https://doi.org/10.38000/juhis.1519178>

¹ This article is analyzed by three reviewers and it is screened for the resemblance rate by the editor/ Bu makale üç hakem tarafından incelenmiş ve editör tarafından benzerlik oranı taramasından geçirilmiştir.

* In this article, the principles of scientific research and publication ethics were followed/ Bu makalede bilimsel araştırma ve yayın etiği ilkelerine uyulmuştur.

*This work is licensed under a [Creative Commons BY-NC-SA 4.0](https://creativecommons.org/licenses/by-nc-sa/4.0/) (Attribution-Non Commercial-Share Alike).

*There is no conflict of interest with any person/ institution in the prepared article/ Hazırlanan makalede herhangi bir kişi/ kurum ile çıkar çatışması bulunmamaktadır.

Öz

Osmanlı Devleti Hicaz bölgesini ve Orta Arabistan'ı egemenliği altına aldıktan sonra bölgede imtiyazlı bir yönetim uyguladı. Bölgede kabul gören dinî önderler veya geleneksel olarak bölge halkı üzerinde nüfuz sahibi olup aynı zamanda Osmanlı Devleti'nin sahip olduğu inanç ve siyasi yönetim anlayışıyla uyumlu liderlerle yönetim ve asayişin sağlanması hususunda iş birliği yaptı. Bu bağlamda Osmanlı Devleti bölgede Vahhabi tehdidini ortadan kaldırdıktan sonra Reşidi ailesi ile ilişkilerini geliştirdi. Bu ailenin bölgeyi bir nevi Osmanlı Devleti adına yönetmesine müsaade etti. Bu ilişki ve ittifak karşılıklı olarak her iki gücün de çıkarlarına uygundu. Osmanlı Devleti ulaşımın, hayat şartlarının ve asayişin zor olduğu çöllerde yerel müttefiki sayesinde kendi otoritesini bu zor coğrafyanın en ücra noktasına kadar ulaştırıyordu. Reşidi ailesi de Osmanlı Devleti'nin sağladığı maddi imkânlar, ateşli silahlar ve aynı zamanda halifenin emrinde olmanın verdiği meşruiyet ile bölgede yerel bir güç olarak kendi varlığını devam ettiriyor ve bölgedeki rakibi olan kabilelere göre daha güçlü bir duruma geliyordu. Osmanlı Devleti'nin Reşidi ailesi ile başlayan iş birliği ve ittifakı Osmanlı Devleti'nin Birinci Dünya Savaşı sonrası bölgeyi terk etmesine kadar devam etti. Bu çalışmada Osmanlı Devleti'nin Reşidilerle olan iş birliği, İbni Reşid, Şerif Hüseyin ve İbni Suud arasındaki rekabet, Birinci Dünya savaşı öncesi ve sonrası bölgedeki durum incelendi. Osmanlı Devleti'nin ve İngiltere'nin bölgeye yönelik politikaları ve bölgedeki faaliyetleri, Osmanlı ve İngiliz arşiv belgeleri başta olmak üzere bu alanda yapılan araştırmalar, tezler, makaleler ve kitaplar incelenmek suretiyle ortaya konulmaya çalışıldı.

Anahtar Kelimeler: Osmanlı, İbni Reşid, Arabistan, Savaş, İttifak.

Abstract

After the Ottoman State dominated the Hejaz region and Central Arabia, it implemented a privileged administration in the region. Ottomans cooperated with leaders who were accepted in the region, had religious identities or traditionally had influence over the people of the region, and were also compatible with the belief and political management approach of the Ottoman State, in ensuring administration and public order. In this context, the Ottoman State improved its relations with the Rashidi family after eliminating the Wahhabi threat in the region. Ottomans allowed this family to govern the region in a way on behalf of the Ottoman State. This relationship and alliance were mutually beneficial to both Powers. In deserts where transportation, living conditions and public order were difficult, the Ottoman State was able to extend its authority to the most remote parts of this difficult geography, thanks to its local ally. The Rashidi family continued its existence as a local power in the region with the financial resources and firearms provided by the Ottoman State, and the legitimacy of being under the command of the caliph, and became stronger than its rival tribes in the region. The cooperation and alliance of the Ottoman State, which started with the Rashidi family, continued until the Ottoman State left the region after the First World War. In this study, the cooperation of the Ottoman State with the Rashids, the competition between Ibn Rashid, Sharif Hussein and Ibn Saud, and the situation in the region before and after the First World War were examined. The policies and activities of the Ottoman State and England towards the region were tried to be revealed by examining researches, theses, articles and books in this field, primarily using Ottoman and British archive documents.

Keywords: Ottoman, Ibn Rashid, Arabia, War, Alliance.

Extended Abstract

Mehmet Ali Pasha, the Governor of Egypt, took action on behalf of the Ottoman Empire against the Wahhabis, who had organized a major revolt in the Arabian Peninsula and threatened the Holy Land, and suppressed the revolt. After this incident, the Ottoman Empire was always careful against the Wahhabi threat in the region. This situation pushed the Ottoman Empire to seek cooperation with new local leaders or tribes in the region who did not share the Wahhabi idea. In this context, the cooperation between the Ibn Rashid family and the Ottoman Empire emerged as a force that could balance the Wahhabi threat in central Arabia. In this article, the British and Ottoman archives and literature are used to analyse the cooperation and progressive alliance of the Ottoman Empire with the Rashid family. The rivalry between Britain and the Ottoman Empire over the region and the rivalry between the local powers in the region are discussed and analyzed.

The Rashidis' rise to power in the region and becoming the local rulers of the region emerged as a result of their relations with the Ottoman Empire. The Ottoman Empire's elimination of the Wahhabi threat in the Najd region paved the way for the Rashidis in the region. The Rashidi leaders' wise policies and good relations with the Ottoman Empire in the region enabled the Rashidi Emirate to grow stronger. The Ottoman Empire made the Rashidis the most powerful tribe and emir in the region by providing them with money, supplies and firearms.

Before the First World War, the Ottoman Empire supported Sharif Hussein, the Emir of Mecca in the Arabian Peninsula, and Ibn Rashid, the leader of the Shammar region. All kinds of weapons and equipment were provided to the army of the Shammar tribe by the Ottoman Empire. The Ottoman Empire used the forces of these two leaders against the tribes that rebelled and disrupted the order in the region.

The Rashidis maintained this alliance until the end of the First World War. Sharif Hussein rebelled against the Ottoman Empire during the war years and cooperated with the British. The Rashidis, on the other hand, continued their existence in the region as a loyal ally of the Ottoman Empire. The Ottoman Empire always supported its loyal allies in the region with weapons, money and supplies. During the difficult times of the Rashidis, the Ottoman Empire supported them by sending troops to the region through Baghdad and Medina from time to time. Before and during the First World War, the Rashidis rejected alliance offers from the British and later from Sharif Hussein. They had close relations with Fahreddin Pasha, the defender of Medina, and supported the defence of Medina.

Britain's policy in the Arabian Peninsula was generally designed to take advantage of the rivalry between tribal chiefs or local leaders as much as possible. Since the British knew that sending troops to the region was a costly endeavour, they preferred to implement the strategy of using the tribal forces for their own interests by providing money, weapons and supplies to the tribes in the region. In line with these policies, Britain first used Sharif Hussein against the Ottoman Empire with the promise that he would establish a great Arab Empire and put himself at the head of this empire. When the Ottoman Empire withdrew from the region, Sharif Hussein lost his importance in the eyes of Britain. When the Ottoman Empire withdrew from the war, Britain supported Ibn Saud in the region against Sharif Hussein. Although Sharif Hussein wanted to buy weapons and armoured vehicles from Britain with his money against the Ibn Saud forces, the British did not sell them. With the support of Britain, Ibn Saud defeated Sharif Hussein and expelled him from Hejaz.

As a loyal ally of the Ottoman Empire before and during the war, the post-Ottoman position of the Rashidis in the region suffered and their power declined. Britain determined a policy in favour of the presence of the Rashidis in the region after the war. Because they found the presence of the Rashidis in the region as an alternative to the Saudis necessary for their own policies. They thought that they might need the Rashidis to use against the Saudis in the following years.

Giriş

Osmanlı Devleti, Yavuz Sultan Selim'in Mısır seferi sonrasında ele geçirdiği Arap Yarımadasında imtiyazlı bir yönetim kurdu. Bölgeyi doğrudan tımar sistemine dâhil etmedi. Bu nedenle de doğrudan merkeze bağlı bir yönetim de oluşturmadı. Bölgeye merkezden vali gönderildi. Fakat valiler bölgedeki yerel güçleri de dikkate alarak bölgeyi idare ettiler. Yerel güçlerin bölgedeki otoritesinden dolayı Osmanlı Devleti'nin İstanbul'dan gönderdiği valiler, bölgede geri planda kaldı. Osmanlı valileri zaman zaman bölgede adeta birer elçi gibi faaliyet gösterdi.

Osmanlı Devleti Arap Yarımadasındaki dinî ve yerel liderlerle kurduğu ilişki üzerinden bölgeyi yönetmeyi tercih etti. Bölgede huzur ve sükûneti devam ettirip Osmanlı Devleti'ne ve Osmanlı Devleti'nin savunduğu dinî değerlere saygı ve sadakat gösterdikleri müddetçe bölgedeki yerel liderlerin oluşturduğu statükoyu devam ettirmeyi tercih etti. Bölgede yüzyıllarca var olan kabile sistemi nedeniyle bölge halkı ile iletişimi de kabile liderleri üzerinden yürüttü. Arap Yarımadasındaki kabile liderleri Osmanlı Devleti ile olan ilişkiler üzerinden bölgedeki varlıklarını ve hâkimiyetlerini devam ettirdiler. Bu kabile liderleri bölgede, Osmanlı Devleti'ne ve halifeye bağlı kalarak vergi toplamaya, bölgede asayişini sağlamaya devam ettiler. Osmanlı Devleti de bu kabilelere para, silah, mühimmat vererek destek oldu. Osmanlı Devleti ve halifeye olan bağlılık aynı zamanda bu kabilelere bölge halkı üzerinde meşruiyet de kazandırmaktaydı. Osmanlı Devleti ile olan bu ilişki sonucu bazı kabileler adeta bölgenin yerel hanedanlıkları haline geldi. Osmanlı Devleti'nin güçlü olduğu zamanlarda bu yerel hanedanlıkların bağlı buldukları büyük güç Osmanlı Devleti idi. Fakat zamanla Osmanlı Devleti'nin zayıflaması ve bölgeye ilgi duyan emperyalist güçlerin bölgeye yönelik politikalar geliştirmesi nedeniyle, Osmanlı Devleti'nin bölgede düzeni sağlayan tek güç olma özelliği zarar gördü. Diğer emperyalist güçler de bölgede ilişki ve ittifak geliştirdiği yerel kabile liderlerine para, silah ve mühimmat sağlamaya başladı.

Reşidi ailesinin bölgede önemli bir güç olarak ortaya çıkması Vahhabi isyanları sonrasında meydana geldi. Vahhabiler 18 Şubat 1803'te Taif'i 30 Nisan 1803 tarihinde ise Mekke'yi işgal ettiler (Şimşek, 2021, s. 27). Osmanlı Devleti isyanı bastırmak için bölgeye asker gönderdi. Reşidi ailesi bu mücadelede Osmanlı Devleti ile iş birliği yaptı. İsyân sonrası bölgede Suudilerin gücünün kırılması ve Osmanlı Devleti'nin Reşidi ailesine destek vermesi Reşidilerin Arap Yarımadasında yıldızlarının parlamasını sağladı.

1. Reşidiler ve Şammar Emirliği

İbnür Reşid olarak bilinen Abdullah bin Ali bin Reşid, Reşidilerin kurucusu olarak kabul edilmektedir. Kendisi Şammar kabilesine bağlı Abde aşiretinin Beni Cafer kolundandır. Vahhabilerin Arap Yarımadası'nda güçlenip isyan ederek birçok şehri ele geçirdiği ve Osmanlı Devleti'nin bu isyanları bastırmakla uğraştığı bir dönemde yaşadı. 1834 yılında Osmanlı Devleti ile iş birliği yaparak Hicaz kumandanı Hurşid Paşa'nın Suudilere karşı mücadelesine destek olmak üzere kardeşi Ubeyd ile 2000 deve gönderdi. Hurşid Paşa da kendisini Hail ve Cebeli Şammar bölgesinin hâkimi olarak tanıdı (Er-Reşid, 2000, s. 184). Hurşid Paşa, İbni Reşid'e masraflarını karşılaması için aylık bir miktar para vermeyi taahhüt etti. Cebeli Şammar'ın zekâtının üçte birini kendisinin almasına izin verdi (Al Rasheed, 1992, s. 146). Reşidiler, Abdullah bin Reşid yönetiminde Osmanlı Devleti'nin desteğiyle bölgenin en güçlü aşireti haline geldiler. 1847'de ölünce yerine oğlu Tallal geçti (Er-Reşid, 2000, s. 184). Oğlu da Osmanlı Devleti ile ittifaka devam etti

Reşidiler, 1891 yılında Suudileri yenilgiye uğratarak Riyad'ı ele geçirdiler. Böylece, Şam ve Necid arasındaki en güçlü Arap aşireti haline geldiler. Reşidilerin güçlenmesi Vahhabileri bölgede zayıflattı. Osmanlı Devleti'nin desteğiyle bölgede kazanılan başarılar sonucu Arabistan'ı Irak, İran ve Hindistan'a bağlayan ticaret yoluna hâkim oldular. Hail, Mekke ve Medine'ye giden kervan yolunda önemli bir merkez haline geldi. Necd'den Suriye'ye, Mısır'dan Kuveyt'e giden kervanlar da Hail'den geçiyordu. Vahada sahip oldukları geniş araziler, Cebeli Şammar çevresi ile hac ve ticaret kervanlarından aldıkları vergilerle ekonomik olarak da güçlendiler. Diğer yandan elde ettikleri gelirlerin bir kısmını kabilelere dağıtmaları Reşidi emirlerinin nüfuzunu artırdı (Er-Reşid, 2008, s. 19; Abedin, 2002, s. 151).

Osmanlı Devleti tarafından Reşidilerin lideri Muhammed İbni Reşid'e 1872 yılında Kaymakamlık unvanı, 1873 yılında üçüncü rütbeden bir mecidi nişanı verildi (Tekeboğan, 2016, s. 22). 22 Mart 1885 tarihinde birinci dereceden bir mecidi nişanı verildi. Muhammed İbni Reşid, nişanı aldıktan sonra Osmanlı Devleti'nden hilat talep etti. 1887 yılında Meclis-i Vükelâ'da yapılan görüşmeler sonucunda İbni Reşid'in şeyhleri için verilmekte olan yirmi beş bin kûsur kurşun iki katına çıkarılarak ödenmesine, ayrıca kendisine ve şeyhlerine verilmek üzere otuz bir adet hilat gönderilmesine karar verildi. Hilat verilmesiyle İbni Reşid bölgede Osmanlı Devleti'nin temsilcisi durumuna geldi (BOA, MV. 31/51; Tekeboğan, 2016, s. 31-33).

2. Birinci Dünya Savaşı Öncesinde Reşidilerin Bölgedeki Faaliyetleri

1897 yılında Reşidilerin güçlü lideri Muhammed İbni Reşid vefat etti. Vefatının ardından ortaya çıkan güç mücadelesi aileyi bölerek Hail'de kaos yarattı (Abedin, 2002, s.59). Aile içi çatışmaların da etkisiyle Reşidiler güç kaybetmeye başladı. Bu durum Reşidilerin rakiplerini harekete geçirdi. 1900 yılları başında Kuveyt şeyhi Mübarek, Müntefik Arapları ve Vahhabiler İbni Reşid'e karşı ittifak halindediler. Kuveyt şeyhi Mübarek, 1900 yılı baharında, Reşidilere ait binden fazla devenin bulunduğu büyük bir kervanı ele geçirerek Reşidilere büyük bir darbe vurdu (Kurşun,1999, s. 153). Saldırlara devam eden Kuveyt Emiri Mübarek, 1900 yılında İbni Suud'a destek olmak üzere hazırladığı bir orduyla İbni Reşid'e saldırmak için harekete geçtiğinde pusuya düşerek ağır bir yenilgi alarak Kuveyt'e döndü. İbni Reşid güçleri, kendilerini takip ederek Kuveyt'e ulaştıklarında İngiltere'nin bölgede bulunan üç savaş gemisinden dolayı şehre girmediler (Akyıldız-Kurşun, 2014, s. 250-251). Babıali'den 22 Aralık 1902 tarihinde Basra Vilayeti'ne gönderilen telgrafta, Mübarek ile İbni Reşid arasında çıkacak bir çatışmaya İngiltere'nin müdahale edebileceği bildirildi (Polat, 2019, s. 43). İngiltere'nin olaylara karışması ihtimali nedeniyle Osmanlı Devleti İbni Reşid'in Kuveyt'e girmesine izin vermedi.

İbni Suud, 15 Ocak 1902 tarihinde Riyad'ı aldı. Reşidiler Kasım şehrine çekildiler. 1902- 1906 yıllarında Kasım şehri, bu iki yerel gücün arasındaki çatışmalara sahne oldu (Er-Reşid, 2008, s. 19; Polat, 2019, s. 43).

İbni Reşid Riyad'ı geri almak için kuvvet toplayıp şehri kuşattı. Fakat surları yıkacak topu olmadığı için başarılı olamayınca Osmanlı Devleti'nden yardım istedi. Osmanlı Devleti bölgede yeniden bir Vahhabi sorunu ile uğraşmamak için İbni Reşid'e yardım etmeye ve istediği silahları vermeye karar verdi. Bu bağlamda İbni Reşid'e 2000 lira verilmesine, Yemen'e gönderilen 3 tabur askerin de İbni Reşid'e yardım için gönderilmesine, ayrıca Bağdat'tan da lazım olan askeri kuvvetin gönderilmesi ve askerin nakliyesi için de 2000 lira ayrılması kararlaştırıldı (BEO. 2314/173502).

1904 yılı başlarında Osmanlı Devleti, İbni Reşid'e 800 martini tüfek, 1000 kapaklı tüfek, 400 sandık cephane, mühimmatıyla birlikte iki dağ topu gönderdi. Silah ve mühimmat Bağdat'tan yaklaşık 300 km

güneyde bulunan Semâve'ye ulaştırıldı. Silah ve mühimmat Semâve'de İbni Reşid'in adamlarına teslim edildi (DH.ŞFR. 326/39; Tekeboğan, 2016, s. 68).

26 Eylül 1904 tarihinde Kuveyt Şeyhi Mübarek ve müttefikleri İbni Reşid güçlerini iki defa mağlup ederek Reşidilerin merkezi olan Hail'e kadar ilerlediler. Bu durum üzerine Osmanlı Devleti Hail'i kurtarmak ve İbni Reşid'e destek vererek bölgedeki Vahhabilerin güçlenip daha büyük sorun çıkarmalarına engel olmak için bölgeye asker gönderdi (Akyıldız-Kurşun, 2014, s. 213).

Riyad Emiri İbni Suud ile Kasım Emiri İbni Reşid 1905 yılında çatıştı. İbni Reşid Osmanlı Devleti'nden yardım istedi. Miralay Şükrü Paşa komutasında Bağdat'tan asker gönderildi. Kasım bölgesine giden ordu ve İbni Reşid kuvvetleri mağlup oldu. Çatışmaların birinde Kasım Emiri Abdülaziz İbni Reşid öldürülünce Osmanlı Devleti Basra ve Medine'den aynı anda iki kıta askeri kuvveti bölgeye gönderdi. Daha önce Yemen'de önemli işler yapan Müşir Tatar Ahmet Feyzi Paşa komutasında 6 piyade taburu, 1 topçu bataryası ve 1 süvari birliğinden oluşan daha güçlü bir ordu gönderildi. Müşir Tatar Ahmet Feyzi Paşa 4200 kişi ile Basra'dan hareket edip çözü geçip 5 Mart 1905 tarihinde Hail'e varınca İbni Suud ve adamları devlete ve halifeye sadakatlerini arz ettiler. Böylece Kasım'da sükûnet sağlandı. Bu sırada Yemen'de tekrar isyan çıktığı için Osmanlı Devleti 10 Nisan 1905 tarihinde Vahhabilerle bir anlaşma yaparak bölgede sükûneti sağladı. Müşir Ahmet Paşa tekrar Yemen'e döndü (el-Askeri, 2008, s. 10; Akyıldız-Kurşun, 2014, s. 213).

Kuweyt Emiri Mübarek, İbni Reşid'i zayıflatmak ve Kuveyt için bir tehdit olmasını engellemek için İbni Suud ve diğer kabilelerle ittifaklar yaptı. İbni Suud'u bu amaç doğrultusunda parasal olarak da destekledi. Mübarek, Suudiler ile Osmanlı Devleti'ni yakınlaştırmak için de girişimlerde bulundu. Osmanlı Devleti, Suudilerin El Ahsa üzerindeki emelleri nedeniyle buna ihtiyatlı yaklaşarak bölgeye 500 kişilik takviye kuvvet ve dört büyük kalibreli dağ topu gönderdi. Osmanlı Devleti, İbni Reşid'e bir jest yaparak padişaha olan sadakat ve bağlılığından dolayı onu madalyalarla ödüllendirdi (Abedin, 2002, s.70-73). Osmanlı Devleti bölgede İbni Reşid ile ittifak kurarak oluşturduğu yönetimin zarar görmemesi için Sadun Paşa ve diğer Aneze kabilelerine baskı yaparak onların İbni Reşid ile anlaşmalarına yardımcı oldu. Bu durum Kuveyt Emiri Mübarek'in İbni Reşid karşısında yalnız kalmasına neden oldu (Çiçek, 2017, s. 120).

İbni Suud, 1906 yılında Reşidi Emiri Abdülaziz b. Mut'ab'ın da çatışma sırasında hayatını kaybettiği savaş sonrasında Kasım şehrini de ele geçirdi (Er-Reşid Cilt 35, 2008, s. 19). Reşidilerin liderinin ölümü Reşidi ailesinde bir iç savaşın başlamasına neden oldu. Bu durum Reşidileri, Suudiler karşısında zayıflattı. Abdülaziz'in oğlu Mut'ab İbni Reşid, Reşidi emirliğini üstlendi. Ancak Mayıs 1907'de kuzeni Sultan bin Hammud'un gerçekleştirdiği suikaste, kardeşleri Mizal ve Muhammed ile birlikte öldürüldü. Bu olaydan sadece bir yıl sonra, Haziran 1908'de, Sultan bin Hammud'un kardeşi, Suud bin Hammud da onu öldürdü ve Reşidi emirliğini üstlendi. Ancak onu da kuzeninin anne tarafından amcaları öldürdü. Daha sonra emir olan Suud İbni Abdülaziz El Reşid, Reşidi Emirliği'ni 1920 yılına kadar yürüttü (Çiçek, 2017, s. 124). Şammar emiri görünüşte Suud ibni Abdülaziz El Reşid idi. Ancak, yaşı küçük ve tecrübesiz olduğundan yönetim fiilen dayılarından Hamud El Bihen'in elindeydi (Tekeboğan, 2016, s. 87).

1906'da Reşidi Emiri Abdülaziz b. Mut'ab'ın ölmesinden sonra Reşidi Emirliği güneydoğudan İbni Suud'un, kuzeyden de Suud'un dostu olan Aneze kabilesinin saldırıları arasında yok olma tehdidi ile karşı karşıya kaldı. Bir yandan da aile içi çatışmalar ve suikastlar devam etmekteydi. Reşidileri içinde buldukları bu tehlikeli durumdan geçmişten beri ittifak halinde oldukları Osmanlı Devleti kurtardı. Osmanlı Devleti

Reşidileri desteklemeye devam etti. Hicaz demiryolunun inşası da Osmanlı Devleti'nin Reşidilerle olan ittifakını pekiştirdi (Richard, 2019, s. 288).

İngiliz ajan Gertrude Bell, 1913 yılı aralık ayında çölde yaptığı seyahatte Osmanlı Devleti'nin İbni Suud ile savaşında İbni Reşid'e 70 deve yükü silah gönderdiğine dair söylentiler olduğunu yazdı (Howell, 2016, s. 203). Gertrude Bell 1914 yılında İbni Reşid'in merkezi Hail'e yaptığı bir seyahatte yakalanarak hapsedildi. Birkaç gün oda hapsinde, tutulduktan sonra serbest bırakıldı. Bell, Hail'deki emirin ailesine mensup 16-17 yaşındaki erkeklerin ölüm korkusunda yaşadıklarını iddia etti (Öke, 2013, s. 128).

İbni Reşid, Osmanlı Devleti tarafından Hicaz Demiryolu hattı üzerinden gerekli tedarik sağlanarak desteklenmekteydi. Bölgede faaliyetlerde bulunan İngiliz ajan Shakespeare, 26 Haziran 1914 tarihli raporunda; 1914 yılı Şubat ayının ortalarında bir sevkiyatın yapıldığını İbni Reşid ve adamlarına 30.000 tüfek, yüzlerce kutu cephane ve çok sayıda topun Osmanlı Devleti tarafından gönderildiğini bildirdi (Abedin, 2002, s. 112).

Osmanlı Devleti Birinci Dünya Savaşı öncesinde Arap Yarımadası'nda Mekke Emiri Şerif Hüseyin ile Şammar bölgesinin lideri İbni Reşid'i desteklemekteydi. Osmanlı Devleti bölgedeki isyan eden, asayişi bozan kabilelere karşı bu iki lidere ait askeri güçleri kullanmaktaydı. İbni Reşid güçlerine her türlü silah, mühimmat ve istihbarat desteği Osmanlı Devleti tarafından sağlanmaktaydı (Öke, 2013, s. 62).

3. Birinci Dünya Savaşı Sırasında Reşidilerin Bölgedeki Faaliyetleri

İngiliz ajan Shakespeare'e göre; İbni Reşid hararetli bir Türk taraftarıydı ve Arap Yarımadasına hâkim durumdaydı. Osmanlı Devleti, Birinci Dünya Savaşı yıllarında İbni Reşid ile İbni Suud'u barıştırmaya çalışıyordu. İngiliz ajan Shakespeare ise İbni Reşid'e karşı İbni Suud'u kışkırtarak iki lideri çatıştırmaya çalışıyordu. Savaşın başlarında, İbni Suud ülkesinin Hristiyanlar tarafından işgal edileceği endişesiyle İngilizlere kızgındı (Öke, 2013, s. 17). Ajan Shakespeare bölgeden gönderdiği bilgide; Osmanlı Devleti'nin Arap Yarımadası'ndaki savaş planları ile ilgili şunları yazdı: "İbni Suud Basra'yı savunacak, İbni Reşid ve Aneze kabileleri Sina Yarımadası ve Mısır'a karşı Batı kabileleri ile birlikte ilerleyecek, Mekke Emiri Hüseyin, İmam Yahya ve İdrisi ise Yemen, Hicaz ve kutsal yerleri savunacaktır" (Polat, 2019, s. 75).

Ocak 1915'te İbni Suud ve İbni Reşid'in başını çektiği güçler Cerrab'da karşı karşıya geldiler. İbni Suud rakibinin süvarisini yenilgiye uğrattı. Diğer yandan piyadesi İbni Reşid'e yenildi. Bu durumu gören Acman bedevileri İbni Reşid tarafına geçerek İbni Suud'un ordugâhını yağmaladılar. İbni Suud'un toplarından birine komuta eden İngiliz ajan Yüzbaşı Shakespeare bu çatışmada İbni Reşid güçleri tarafından vurularak öldürüldü (Richard, 2019, s. 288-289). Çatışmada 3 İngiliz görevli de esir alındı. Çatışmalarda Suudi liderin 2 oğlu ve 3 de akrabası öldürüldü. Suudiler 15000 ölü, 1200 yaralı olmak üzere kayıp verdiler. Çatışmalardan sonra da Osmanlı Devleti iki kabileyi barıştırmaya çalıştı. Her iki kabilenin de halifenin liderliğinde düşmana karşı birlikte savaşmasını sağlama yönünde faaliyetlerde bulundu (Çiçek, 2017, s. 125-126). İbni Suud, 26 Aralık 1915'de İbni Reşid'e karşı İngilizlerle anlaştı. İngilizler, kendisine aylık 5.000 sterlin, silah ve bağımsızlık sözü verdiler (Nizamoğlu, 2014, s. 589).

Diğer yandan Mekke Emiri Şerif Hüseyin, hayalindeki Arap Krallığı hülyasından dolayı Arap Yarımadası'ndaki güçlü liderleri kendisine rakip olarak görmekteydi. Bu nedenle hedefine ulaşmasında kendisine engel olacağını düşündüğü ve Osmanlı Devleti'ne sadık olan kabileler ve liderler üzerinde baskı yaparak, onları kontrol altına almaya çalışıyordu. Osmanlı Devleti'ne sadık olduğu bilinen İbni Reşid ile devamlı anlaşmazlık halindeydi. Şerif Hüseyin, İbni Reşid'i bir saldırı ile ortadan kaldırmayı hedefliyordu. Bu

amaçla oğlu Abdullah'ı Necid'e gönderdiği Medine'deki Türk Muhafızlığı tarafından öğrenilmişti. Şerif Hüseyin'e bağlı kuvvetler için 4. Ordu tarafından gönderilen silah ve cephanenin İbni Reşid'e karşı kullanılacağından şüpheye düşen Medine Muhafızlığı bunları Şerif Hüseyin'e teslim etmedi (Hicaz, Asir, Yemen Cepheleri, 1978, s. 21).

Birinci Dünya Savaşı'nda İbni Reşid cihat ilanına destek verdi. Dâhiliye Nazırı Talat Paşa'ya yazdığı mektupta kendisinin ve kendisine bağlı kabilelerin Osmanlı Devleti'ne bağlı olduğunu ve emirlerini beklediğini bildirdi (Polat, 2019, s. 50). Savaş başlayınca, Osmanlı Devleti İbni Reşid'i Necd kumandanı olarak atayarak emrine 1 Türk, 25 Alman subay ile 300 asker gönderdi. Savaş süresince İbni Reşid'e yardımlar devam etti (Polat, 2019, s. 126).

Birinci Dünya Savaşı başlayınca Enver Paşa, adamlarından Mebus Talip Bey'i hediyelerle İbni Suud ve İbni Reşid'e gönderdi. Talip Bey, çölde etkili olan bu iki lideri birbirleriyle olan mücadele ve çatışmaları bir kenara bırakarak İngilizlere karşı Osmanlı Devleti'nin yanında cihada katılmaya ikna etti. İbni Suud görüşmede savaş boyunca İbni Reşid'e saldırmayacağına ve ayrıca Basra'yı savunmak için de Osmanlı Devleti'ne 4000 atlı bedevi göndereceğine söz verdi. İbni Suud tehdidinin geçici de olsa kalkmasıyla İbni Reşid Sina'ya gidip Kanal Harekâtına destek verdi. İbni Suud ile Osmanlı Devleti arasındaki antlaşma 5 Mayıs 1914 tarihinde yapılmıştı. Savaşın hemen başında 22 Kasım 1914 tarihinde Basra'nın İngilizlerce işgali üzerine İbni Suud ile yapılan bu antlaşma uygulanamadı. İbni Suud savaş boyunca tarafsız kalmayı tercih ederken bir yandan da İngilizlerle iletişime devam etti (Öke, 2013, s. 38-39, 89).

Cemal Paşa Şerif Hüseyin'e gönderdiği 10 Aralık 1914 tarihli mektubunda şunları yazdı:

“Enver Paşa'nın son bildirisine göre, İbni Suud harbin sonuna kadar; İbni Reşid'le mütareke yapmış ve İbni Suud, Basra bölgesine, İbni Reşid bir kısım kuvvetiyle Basra ve diğer kısım kuvvetiyle de, Mısır tarafına harekete karar vermişlerdir. Yakında İbni Reşid mücahitlerinin kutsal savaş alanına gelmesi umulmaktadır. Bu olay, Arap çocuklarının kişisel kinleri unutarak, İslamlığın ve İslamların müşterek düşmanına karşı birlik halinde hareket etmeleri İslâmluk ve Araplık faziletinin ögünmeye değer bir belgesi olduğu için, size bildirmekten kıvanç duyuyorum.” (Sina - Filistin Cephesi, 1979, s. 150).

Savaş sırasında Teşkilatı Mahsusa Reisi Eşref Bey ve Mehmet Akif'in de içinde bulunduğu heyet İbni Reşid'i ziyaret ettiler. İngiliz istihbaratı savaş sırasında Kuşçubaşı Eşref'in İbni Reşide verilmek üzere 10.000 sterlin değerinde altın götürdüğünü bildirdi. İbni Reşid heyete; kendilerinin çölde sürekli mücadele halinde olduğunu, eskiden beri Osmanlı Devleti'ne ve Hilafete sadık olduklarını ve İbni Suud'u birkaç ay evvel kendi güçleri ile büyük bir bozguna uğrattıklarını, fakat artık İbni Suud'un İngilizlerden aldığı silah ve paralarla kendilerine meydan okuduğunu, Osmanlı Devleti'nin Arap Yarımadası'ndaki silah depolarından kendisine 15 bin mavzer, 10 büyük sahra topu, 50 mitralyöz ve gerekli olan mermileri vermesini talep etti (Polat, 2019, s. 126; Kandemir, 2021, s. 286).

İbni Reşid'in Osmanlı Devleti ile ittifakı ve faaliyetleri İngilizleri endişelendiriyordu. İbni Reşid'in Kuveyt Şeyhi Mübarek ile olan temaslarını da takip ediyorlardı. Irak'taki İngiliz siyasi görevli Percy Cox, İbni Reşid'e 16 Mayıs 1916'da bir mektup göndererek İngiltere ile Osmanlı Devleti arasındaki bu savaşta tarafsız kalmasını istedi. İbni Reşid bu mektuba cevap vermedi. 1916 yılı haziran ayında Gertrude Bell, Basra'ya resmen İngiliz temsilcisi olarak atanınca İbni Reşid'e mektup yazarak irtibat kurmaya çalıştı. Bell, İbni Reşid'in İngiltere tarafına geçmese bile en azından tarafsız kalması için çalışmak gerektiğine inanıyordu. İngiltere, İbni

Reşid'in tarafsızlığını sağlama konusunda ümidini kesince onu tehdit etmeye başladı. İbni Reşid'e kuvvetlerini güney Irak yakınlarından çekmesi ve daha uzak bir bölgeye kaydırması için bir ultiatom verdiler (Al-Atnah, 2023, s. 332; Öke, 2013, s. 136-137). Savaş yıllarında İbni Reşid Osmanlı Devleti'ne bağlı kaldığı için İngilizler İbni Reşid'e karşı İbni Suud'u destekleme kararı aldı (Köse, 2018, s. 108).

İngiltere, İbni Reşid'i zayıflatmak için İbni Reşid'i destekleyen kabilelerin de İngiltere'nin kontrol kurduğu Kuveyt ve Basra pazarlarına girmesini yasakladı. İbni Reşid'e bağlı kabileler, iaşelerini Irak ve Kuveyt üzerinden temin ediyorlardı. Bu durum kabileleri erzak ve iاشة sıkıntısına düşürdü. Kuveyt emirinin İbni Suud'la ihtilafından dolayı bir miktar iاشة bu yolla getirilmeye devam etti. Fakat yeterli değildi. İngilizler, ekonomik baskılarla İbni Reşid'i zayıflatmak, onu zor durumda bırakmak ve başta Şammar kabilesi olmak üzere onu destekleyen kabilelerin onu terk etmesine neden olmayı ve bu kabilelerin İngiltere ile iş birliği yapmasını hedefliyorlardı. Hem iaşede yaşanan sıkıntılar hem de yapılan propagandalardan dolayı Hâil'deki bazı kabileler İbni Reşid'i bırakarak İngilizler ve Şerif Hüseyin tarafına geçti (Al Rasheed, 1992, s. 153; Nizamoğlu, 2014, s. 596).

İbni Reşid, 1917 yılının mayıs ayı başlarında Medine'ye gitmek için yola çıktı. İngilizlerin engellemesi nedeniyle yola çıkmasının geciktiğini, İngilizlerin bölgedeki kabilelere silah, erzak ve altın vererek Reşidilere karşı kıskırtıklarını bildirdi. İbni Reşid, Medine, Medayn ve El Muazzam'daki kabilelerin yeterince erzak ve para tedarik edilmezse İngilizlerle iş birliği yapabileceğini bildirdi. İbni Reşid, aşiretler ve bölge halkı için bulgur, buğday, arpa, kahve gibi erzakların temin edilmesini istedi. Bunların yanı sıra top, makineli tüfek ve 50.000 lira talep etti. Erzak sıkıntısı nedeniyle bu konudaki talebi karşılanamadı. Cemal Paşa, İbni Reşid'e 500 deve verdi. İbni Reşid'e verilmek üzere 50.000 altının da hemen gönderilmesini istedi (Nizamoğlu, 2014, s. 591).

İbni Reşid Harbiye Nazırı ve Başkomutan Vekili Enver Paşa'ya savaş yıllarında yazdığı mektupta erzak sıkıntısı çektiklerini ve İstanbul'da bulunan kendisinin Umum Vekili Ahmet Reşid Paşa'nın bir an önce erzaklarla gönderilmesini talep etti. Bu tarihlerde Teşkilat-ı Mahsusa'dan Süvari Binbaşı Aziz Bey İbni Reşid'in yanındaydı (Tetik, s. 249-251). İbni Reşid'in İstanbul'daki vekili Reşid Paşa 1918 yılının başında 21 vagonlu özel bir trenle yola çıktı.

“Trende 2 vagon; seri ateşli toplar ve cephaneleri, 4 vagon; “mesture eşya”, 1 Vagon; gaz, 1 vagon; şeker, 1 Vagon; benzin, 2 vagon; cephane, 2 vagon; motor, 1 Vagon; binek otomobil, 1 Vagon; yük otomobili, 1 Vagon; mutfak için, 1 Vagon erzakla yükliydi. 1 vagon; hususi salon, 2 Vagon; birinci ve ikinci mevki olarak, 1 vagon da topçu ve mitralyöz erleri için tahsis edilmişti. Sıhhi malzemeler; giyecek, sabun, aş kabı, çadır, silah, motor ve haberleşme yedek parçaları da Umur-u Şarkıye Dairesi'ndeki ilgili kişiler tarafından teslim alındı. İbni Reşid karargâhına tahsis edilen bir batarya ile birlikte ayrıca 32 de “mitralyöz efradı” gitmekteydi.”

11 Şubat 1918 tarihinde Reşid Paşa ve heyeti Şam'a ulaştı. Ancak bu malzemeleri İbni Reşid'in merkezi Hail'e ulaştıramadı (Tetik, 2014, s. 255-256).

1917 yılı mart ayı ortalarında Faysal, İbni Reşid'in Osmanlı Devleti'nden 200 deve, para ve silahlar alarak Darle Hamra'da elindeki 300 deve ile de birleştirerek Şerif Hüseyin'e ani bir saldırı yapacağı istihbaratını aldı. Bunun üzerine Faysal, Nuri Şalan'a İbni Reşid'e kuzeyden bir saldırı yaparak onu Medine'den uzaklaştırması için haber gönderdi. Faysal, Şerif Abdullah'ı da uyararak İbni Reşid'in Nakhail ve Hanakiyeh'i yeniden ele geçirmek için saldırmabileceğini bildirdi. Mısır'daki İngiliz Yüksek komiseri Wingate de Basra'daki

İngiliz kuvvetlere gönderdiği yazıyla İbni Suud veya körfezdeki diğer şeyhleri kullanarak İbni Reşid'in adamlarını Hicaz bölgesinden uzak tutma imkânları olup olmadığını sordu (Mohs, 2008, s. 127). Eski Mekke emiri Hüseyin ile Cidde'de görüşen İngiliz Komiser, İbni Reşid'i para ile kendi yanına çekmesini tavsiye etti. İngiltere, İbni Reşid'i müttefiklere katılmaya veya tarafsız kalmaya ikna etmek için birçok yolu denediysede başarılı olamadı (Al-Atnah, 2023, s. 333).

İngiliz Dışişleri Bakanlığı Basra'daki İngiliz temsilci Cox'dan İbni Suud'a bir mektup yazarak Şerif Hüseyin'e destek olmak için İbni Reşid kuvvetlerine saldırmasını talep etmesi istendi. Cox da İngiliz ajan Philby'den İbni Suud'a giderek İbni Reşid'e karşı daha aktif bir tutum takınmasını istedikleri bilgisini iletti (Winstone, 1983, s. 169). 1917 yılında İbni Suud nezdinde İngiltere için girişimlerde bulunan ajan John Philby, İbni Suud'u İbni Reşid'e karşı savaşması için ikna etmeye çalıştı. İngilizlerin amacı İbni Reşid'i İbni Suud ile uğraştırmaktı. Böylece, Filistin'de Türklere karşı saldırıda bulunan İngilizlere müdahale etmesini engellemekti (Bostancı, 2014, s. 131).

1917 yılındaki Arap Büro raporunda, İbni Reşid ve kuvvetlerinin Lawrence ile birlikte hareket eden eski Mekke emiri Hüseyin'in kuvvetlerinden uzaklaştırılması gerektiği bildirildi. Raporda, İbni Reşid'in Irak'ta İngilizler için baş belası olduğu, silah kaçakçılığı yaparak İngilizlerin engellemesine rağmen Osmanlı topraklarına silah girişi yaptığı ve bu durumun İngilizlerin etkinliğini azalttığı bildirilerek İngiliz ajan Philby'ye, İbni Reşid'in başkenti Hail'e saldırması için İbni Suud'a deve alması için 20.000 £ sterlin, 1000 adet tüfek ve dört sahra topu teklif etmesi talimatı verildi (Abedin, 2002, s. 135). İngilizler, İbni Suud'u İbni Reşid'e güneyden saldırması için teşvik ettiler. İbni Reşid'i güney sınırında İbni Suud ile meşgul ettikleri takdirde, İbni Reşid'in kuzeyde Osmanlı Devleti'ne askeri destek verme imkânı kalmayacağına inanıyorlardı. 1917 yılına gelindiğinde Kahire merkezli Arap Büro, İbni Suud'a Reşidilerin başkenti Hail'e saldırı emri verdi. Albay Hamilton, saldırıyı planlamada İbni Suud'a yardım etmek üzere gönderildi. İbni Suud'un Reşidiler ve Şammar üzerinde daha fazla baskı kurması ve daha etkili bir kontrol oluşturması konusunda İngilizler çaba harcadılar (Al Rasheed, 1992, s. 153). İbni Suud 1917 yılında İbni Reşid'in merkezi Hail üzerine bir saldırı düzenlediysede başarısız oldu. İbni Suud, başarısız olmasını Türklerin İbni Reşid'e bol miktarda silah, mühimmat ve para vererek desteklemesine bağladı (Polat, 2019, s. 128).

4. Fahrettin Paşa ve İbni Reşid İlişkisi

Şerif Hüseyin isyanı sonrası Osmanlı Devleti isyanın Hicaz bölgesinde yayılmasını önlemek için bölgedeki güçlü kabileleri kendi tarafına çekmek için girişimlerde bulundu. Fahreddin Paşa, İbni Reşid ve İbni Suud ile görüşmeler yaptı. İbni Suud, Şerif Hüseyin'e eskiden beri düşmandı. Şerif Hüseyin'e karşı harekete geçebilirdi. Fahreddin Paşa Medine Müdafaaasını daha sağlam bir esasa bağlamak için İbni Suud ile gizlice antlaşma yollarını arayarak Şerif Hüseyin'e karşı iş birliği teklif etti (Kandemir, 2021, s. 314). İbni Suud bir yandan İngilizlerle görüşürken diğer yandan Osmanlı Devleti ile de temas halindeydi. Yemenli Felat Bey 1918 yılı ikinci çeyreğinde Teşkilat-ı Mahsusa'ya sunduğu raporda; İbni Suud'un Şerif Hüseyin'e tabi olmayacağını, İbni Reşid ile ittifak yapabileceğini ve kendisine para ve silah yardımı yapıldığı takdirde Şerif Hüseyin'e saldırabileceğini, Osmanlı Devleti kendisine yardım etmese bile İngilizlerin kışkırtmalarına uymayacağı sözünü verdiğini bildirdi (Tetik, 2014, s. 264-265).

Cemal Paşa'nın talebi üzerine Enver Paşa'nın Hicaz Cephesi'nin tahliye edilip Medine'nin boşaltılıp Filistin Cephesi'ne ağırlık verilmesi fikrine Fahreddin Paşa şiddetle karşı çıktı. Fahreddin Paşa, Cemal Paşa'ya çektiği telgrafta; kendisine gerekli olan yetkinin ve yeterince altının verilmesi durumunda Medine'de uzun

müddet yaşayabileceğini, İbni Reşid ve İbni Suud bölgelerine tüccarlar gönderdiğini, bu bölgelerden Medine'ye erzak getirebileceğini, hatta Beni Salim kabilesi ile görüştüğünü bu kabileden bazı kimselerin kendisinin teşvikiyle İngilizler tarafından bedevi kabilelere verilen erzakı Medine'ye getirip satmaya başladıklarını bildirdi (Kandemir, 2021, s. 75-76). Savaş sırasında, İbni Reşid Cebeli Şammar'daki merkezi Hail'den gerek kervanlarla gerekse şimendifer ile Osmanlılara erzak sevk ederek Medine'ye ve demiryolu postalarına yiyecek yardımı yaptı (Tetik, 2014, s. 377; Kandemir, 2021, s. 396).

Cemal Paşa da Fahreddin Paşa'ya gönderdiği mektupta; Medine için en az ne kadar altın ve zahire ihtiyacı olduğunu hesaplayarak kendisine bildirmesini istedikten sonra, ilerleyen zamanlarda İbni Reşid ile Medine'ye altın gönderilmeye çalışılacağını ancak buna imkân olup olamayacağını şüpheli olduğunu, bu nedenle, bir yıllık altın ihtiyacının tek seferde gönderilmesinin ordu tarafından uygun görüldüğünü bildirdi (Hicaz, Asir, Yemen Cepheleri, 1978, s. 336).

Hicaz Sefer Kuvvetleri Kumandanı Fahrettin Paşa İbni Reşid'i Medine'ye davet ederek antlaştı (Kandemir, 2021, s. 314). Fahrettin Paşa 1918 yılı başlarında 58. Fırka bölgesini teftişe çıktığında İbni Reşid ile uzun görüşmeler yaptı. Fahrettin Paşa İbni Reşid'in Harbiye Nazırlığından isteklerinden bahsederek çölde tayyare, zırhlı otomobil gibi şeylerin kullanılmasının zor olduğunu anlattı. Buna karşılık İbni Reşid İngilizlerin İbni Suud'a toplar ve tüfekler verdiğini, kendisi aynı silahları alamazsa İbni Suud karşısında zayıf kalacağını söyledi.

Fahrettin Paşa, İbni Reşid'e İngilizlerin asi çöl bedevilerine para dağıtarak demiryoluna saldırımları için teşvik ettiğini, Abdullah kuvvetlerinin 1000'den fazla atlı ve hecinle demiryoluna saldıracakları istihbaratı aldıklarını söyledi. Bunun üzerine İbni Reşid yanına 400'e yakın mücahidini alarak saldırıları önlemek üzere Fahrettin Paşa'ya yardıma geldi. Bu davranıştan sonra Enver Paşa, İbni Reşid'e yazdığı bir mektupla teşekkür ve takdirlerini bildirerek para ve levazım gönderdi (Tetik, 2014, s. 256-257). 28 Mayıs 1917 tarihinde İbni Reşid'e bağlı 2000 at ve 4000 hecinden oluşan bir kuvvet, Şerif Hüseyin'i destekleyen Harb kabilesine Medine'nin doğusunda beklenmedik bir baskın yaptı (Polat, 2019, s. 127).

Medine çevresindeki kabileler arasında eski Mekke Emiri Hüseyin'in faaliyetlerinin yoğunlaşması üzerine Osmanlı yetkilileri İbni Reşid'i Medine'nin 350 kilometre kuzeyinde, Hicaz Demiryolu üzerinde bir istasyon olan Meydan Salih'e yerleşmeye ikna etti. Böylece bölgedeki asi kabileleri korkutup sindirmek, sadık kabileler arasında bağlılık duygusunu güçlendirmek amaçlandı. İbni Reşid güçleri bölgeye geldikten sonra Fukara kabilesi demiryoluna saldırımayı bıraktı. Beni Atice ve Beni Sakhr kabilelerinin bazı kolları da demiryolunu korumaya ikna edildi. Ayrıca İbni Reşid'in bölgeye yerleştirilmesi eski Mekke Emiri Hüseyin'in kuvvetlerinin bölgede hareket ettirmesini zorlaştırdı. Bu durum Şubat 1919'a kadar Osmanlıların Medine'yi savunmasına yardım etti (Çiçek, 2017, s. 127). İbni Reşid'in kuvvetlerinin 4. Ordu tarafından takviye edilerek Mekke'nin geri alınması için planlar yapıldı. Mekke'nin Reşidilere bırakılacağı yönünde söylentiler de çıktı. İlerleyen zamanda ise böyle bir girişimde bulunulmadı (Nizamoğlu, 2014, s. 590).

5. Birinci Dünya Savaşı Sonrası Reşidilerin Bölgedeki Faaliyetleri

İbni Reşid'in en büyük destekçisi ve müttefiki Osmanlı Devleti'nin savaş sonrası Arap Yarımadası'ndan çekilmesi İbni Reşid'in bölgedeki gücünü zayıflattı. Şerif Hüseyin'in 1919 yılı ortalarında halife olma çabasına karşı İbni Suud geçmişten gelen düşmanlığa rağmen İbni Reşid'e ittifak teklif etti (Köse, 2018, s. 109). İngilizler de kabile şefleri arasındaki rekabetten yararlanmak için Reşidilerle ilişkileri bozmak

istemiyorlardı. Bu nedenle, İngilizler 30 Aralık 1920 tarihli yazıda İbni Reşid ile sorun yaşamamak için İbni Suud'un unvanını "Necd ve bağlı bölgelerin Sultanı İbni Suud" olarak kabul etti (Köse, 2018, s. 116)

20 Haziran 1919 tarihinde Londra'daki Hindistan Devlet Bakanı'ndan Bağdat'taki İngiliz Sivil Komiserine gönderilen telgrafta; İngiltere'nin genel politikasının Orta Arabistan'ın politikalarına karışmamak, başka yerlerdeki yükümlülüklerini en aza indirmek amacıyla olduğu, Orta Arabistan'da herhangi bir kabile şefini diğerine karşı kışkırtma ve kabile şefleri arasında bir güç dengesi kurmaya çalışma politikasına tamamen karşı olmaları gerektiği, fakat şartların buna müsaade etmediği iddia edildi. Telgrafta, İbni Reşid ile ilgilenmelerinin sebebi olarak ise aşağıdaki maddeler sıralandı:

1. *İbni Reşid'in etkisi Irak sınırlarına kadar uzanmaktadır.*
2. *Irak'tan kutsal yerlere giden hac yolu İbni Reşid tarafından kontrol edilmektedir.*

Bu iki nedenden dolayı İbni Reşid'i sübvansiyon etmek gerektiği bildirilmektedir. Bu destekler karşısında İbni Reşid'in İngiltere'nin sömürge topraklarındaki sınırlarına saygı göstermesi ve hacılar için yol güzergâhını açık tutmasını istiyorlardı. İbni Reşid ile ilişkilerin Kahire'deki İngiliz Yüksek Komiserliği aracılığıyla değil, Bağdat'taki Sivil Komiserlik aracılığıyla yürütülmesi gerektiği bildirildi. Hindistan Devlet Bakanı, Bağdat'taki İngiliz sivil komiserin 17 Mayıs 1919 tarihindeki telgrafta belirttiği azami sübvansiyon miktarını fazla buldu. Rakamın barış ölçeğinde sabitlenmesini istedi. Doğu Komitesi'nin bir toplantısında İbni Reşid için toplamda 500/-£ sterlin tutarında bir rakamın sübvansiyon için telaffuz edildiğini bildirdi (IOR: R/15/2/40, s. 5). Bakan, ne kadar ödeme yapılacağına karar vermeden önce kendisine bilgi verilmesini istedikten sonra, İbni Suud ve İbni Reşid arasındaki ezeli düşmanlığın da göz önüne alınması, bu konunun tamamlanmasına kadar İngiliz ajan Philby'nin, İbni Reşid ile görüşmelere başlamasının ertelenmesini istedi (IOR: R/15/2/40, s. 6). İngilizler daha önce de İbni Suud ve Şerif Hüseyin ile ilişkilerini ayrı ayrı yürütmüşlerdi. Şerif Hüseyin ve İbni Suud İngilizlerin her ikisi ile olan ilişkilerinden haberdar değildi.

12 Mart 1920 tarihinde Bağdat'taki İngiliz sivil komiser Londra'ya gönderdiği telgrafta; İbni Reşid'in Bağdat'a kendisiyle görüşmesi için bir adamını gönderdiğini, İbni Reşid'in adamıyla yapılan konuşmalardan ve İbni Reşid'in gönderdiği mektuptan, Cuf ve Sakaka'yı ele geçiren ve Ruwalla'ya karşı konumunu sağlamlaştıran İbni Reşid'in İngilizlerle kesin bir anlaşmaya varmak istediğinin anlaşıldığını bildirdi. Sivil komiser telgrafın devamında şunları bildirdi:

"Reşid'in Bin Suud ile ilişkileri düzeldi ve daha da düzelecek gibi görünüyor. Reşid, Mezopotamya'ya iki günlük yürüyüş mesafesinde bulunmanın kendisi için sakıncalı olduğunu belirtti. Bu nedenle Bağdat'tan uygun olandan daha uzun süre ayrılmadan onunla görüşemeyeceğim. Bu nedenle, sizin de onayınızla, bir an önce özel olarak seçilmiş bir subay bir ön anlaşmanın müzakere edilmesi amacıyla onu Hail'de karşılayacak. Karara bağlanması gereken ana nokta sübvansiyon miktarıdır. Ben hala aylık 37.500 Rs. olarak sabitlenmesi gerektiği görüşündeyim. Irak'taki sömürge yönetimi aylık bu rakamın yarısını karşılayabilir. Aneyza, Şammar ve Necd'in kabile şefleri ile birlikte sübvansiyonların verilmesiyle Irak'taki İngiliz çıkarları önümüzdeki birkaç yıl için güvence altına alınmış olacaktır." (IOR: R/15/2/40, s. 8).

1920 yılı haziran ayında Bahreyn'deki İngiliz siyasi temsilci, Riyad'da kendisine gösterilen misafirperverliğe karşı hediye olarak İbni Suud'un iki oğluna küçük birer tüfek ve 600 mermi, Hasa Emiri Bin

Calovi'ye ve İbni Suud'un özel sekreteri İbni Şalhuub'a birer altın saat gönderdi (IOR: R/15/2/40, s. 34). İngilizler Ruveyla aşireti lideri Nuri Şalan'a savaş sırasında 6000 altın vermişlerdi (Öke, 2013, s. 46). İngilizler kabileleri maddi olarak destekleyerek, onlara çeşitli hediyeler vererek, onların kendi politikalarına karşı faaliyetlere girişmesini engelleme çabası içerisindeydiler.

Bölgede bu gelişmeler yaşanırken Reşidi lideri aile içerisinde bir suikaste kurban gitti. Hail Emiri Suud İbni Reşid, kuzeni Abdullah İbni Tallal El Reşid tarafından öldürüldü. Abdullah İbni Tallal da Emir Suud İbni Reşid'in adamları tarafından öldürüldü. Reşidi ailesinin iki kolu arasında geçmişte de benzer olaylar yaşanmıştı. Suud İbni Reşid'in en büyük kardeşinin oğlu Abdullah İbni Mut'ab da aynı şekilde 1907'de öldürülmüştü. Geçmişte Mut'ab'ın yerine Suud İbni Reşid emir olmuştu. 15 Mart 1920 tarihinde Bağdat'taki İngiliz sivil komiser, Bahreyn'deki İngiliz siyasi merkezine gönderdiği telgrafta: Emir Suud İbni Reşid'in öldürülmesinin sadece aile içi kıskançlıklardan kaynaklandığı ve dışarıdan kışkırtılmadığının anlaşıldığını yazdı. Telgrafta, bölgedeki genel kanının bu olayın İbni Suud'un Orta Arabistan'daki konumunu büyük ölçüde güçlendireceği yönünde olduğu belirtildi. Reşidilerin yeni emiri Abdullah İbni Mut'ab'ın on üç yaşında olduğu ve amcası İbni Acil'in onun adına hareket etmekte olduğu, fakat İbni Acil'in hem aşiret hem de şehir halkı tarafından sevilmediği bu nedenle bu durumun uzun sürmeyeceği bildirildi. Ayrıca, uzun süredir Riyad'da mülteci olan Faysal bin Hamud bin Ubeyd'in, hanedanlığın en genç kolunun en yaşlı temsilcisi olduğu ve İbni Suud tarafından Şammar Emiri olarak atanmasının muhtemel olduğu bilgisi verildi (IOR: R/15/2/40, s. 12-13).

Suudilerin lideri İbni Suud 14 Nisan tarihli Bahreyn'deki İngiliz temsilcisine gönderdiği mektupta; İbni Reşid'in ölümünü ve Abdullah bin Mut'ab El Abdülaziz El Reşid'in halef olarak atandığını teyit etti. İbni Suud yeni Reşidi emirinin sadece on bir yaşında olduğunu ve yeni emirin iradesinin tamamen Sebhan ailesinin ve suikasta uğrayan eski emirin kölelerinin elinde olduğunu iddia etti. İbni Suud mektubun devamında; Sebhan ailesinin kendisine mektup yazarak dostane ilişkiler içerisinde olmak istediğini ilettiğini, kendisinin ise Hail'in ileri gelenleri ve Şammar şeyhleri dışında kimseyle iletişim kurmayacağı cevabını verdiğini yazdı. Kendisinin bu aileye güvenmediğini ve Sebhan ailesinin Şerif ile açık bir entrika çevirmesinden korktuğunu da sözlerine ekledi (IOR: R/15/2/40, s. 17). İbni Suud bölgede Şerif Hüseyin'in faaliyetlerinden rahatsızdı. Kendisine karşı bölgedeki aşiret liderleri ile anlaşmasından çekiniyordu.

İbni Suud, Reşidi ailesinin içinde bulunduğu durumdan yararlanarak Reşidileri kendisine bağlı hale getirmek için girişimlerde bulunmaktaydı. Bu faaliyetleri hakkında da İngilizleri bilgilendirmekteydi. İbni Suud 26 Nisan 1920 tarihli Bahreyn'deki İngiliz temsilciye gönderdiği mektubunda; Hail'den Riyad'a gelen heyetle yapılan görüşme sonucu heyetin aşağıdaki şartları kabul ettiğini yazdı:

“İlk olarak, benim aracılığım dışında hiçbir dış ilişkiye girilmeyecek.

İkinci olarak, göçebe Şammar ile ilgili tüm meseleleri tamamen bana bırakacaklar. Tüm anlaşmazlıkları doğrudan bana iletcekler.

Üçüncü olarak, Emirlik kendi yönetiminde bağımsız kalacaktır. Nihai kontrolün bende kalması şartıyla içişlerine karışmam.

Dördüncü olarak, yerleşim ile ilgili tüm anlaşmazlıklarda nihai itirazlar bana sunulacak.”
(IOR: R/15/2/40, s. 20).

İbni Suud'un Reşidi ailesinin içinde bulunduğu zor durumdan da istifade ederek bölgedeki Reşidi hâkimiyetini en asgari düzeye indirmeye ve kendisine bağlı etkisiz ve güçsüz sembolik bir güç durumuna getirmeye çalıştığı anlaşılmaktaydı.

29 Mayıs 1920 tarihli Bahreyn'deki İngiliz temsilciden Bağdat'taki İngiliz sivil komiser yazılan mektupta: İbni Suud'un 16 Mayıs 1920 tarihli mektubunda verdiği bilgiye göre, Hail'deki insanların üçte ikisi İbni Suud'un dayatmalarını desteklemiş, üçte biri ise karşı çıkmıştı. Mektupta, İbni Suud, Şammar bedevilerinin tamamen kendisi ile birlikte hareket ettiğini iddia etmişti. İbni Suud'un Kuveyt temsilcisi Abdullah Bin Hamad El Nefisi, Cubail'de yeni liman açılışını görüşmek üzere Riyad'ı ziyaret etmişti. İbni Suud mektubunda; Abdullah Bin Hamad El Nefisi'nin açılacak limanı incelemek için sahile doğru yola çıkacağı, Kuveyt ve Bahreyn'i ziyaret edeceğini bildirdikten sonra İngiliz temsilciden bu kişiye yardımcı olmasını talep etmişti. Bahreyn'deki İngiliz temsilci ayrıca şunları yazdı: "*Kusaybi'den anladığım kadarıyla İbni Suud, Hail'de kendisine karşı olan inatçılara karşı sert önlemler almak ve onları cezalandırmak için Cebeli Şammar'a gidebilir*" (IOR: R/15/2/40, s. 30). Bahreyn'deki İngiliz temsilci İbni Suud'un Cebeli Şammar'a askeri bir kuvvetle giderek orada kendi otoritesini tanımayanları güç kullanarak itaat altına almak niyetinde olduğu bilgisini vermektedir.

Haziran 1920'de ise Bağdat'taki İngiliz sivil komiser; Hail'den ve bölgeden gelen haberlerde; İbni Reşid'in kendisi ile İbni Suud arasında kısa süre önce onaylanan anlaşmayı feshettiğine dair söylentiler olduğunu, İbni Reşid'in ailesinin, İbni Suud'un yakın zamanda verdiği bir emirden rahatsız olduğunu bildirdi (IOR: R/15/2/40, s. 33).

29 Haziran 1920 tarihli Bağdat'taki sivil komiserden Bahreyn'deki İngiliz siyasi merkezine gönderilen telgrafta: 8 Haziran'da Hail yakınlarında İhvan adı verilen Vahhabi bedevilerin Şammar kabilesi tarafından ağır bir yenilgiye uğratıldığına dair çeşitli raporlar alındığı, çatışmanın kuyuların kullanımına ilişkin anlaşmazlık nedeniyle çıktığı ve çatışmalarda; İhvandan 300 kişinin, Şammar kabilesinden ise 80 kişinin öldüğü bildirildi (IOR: R/15/2/40, s. 40).

30 Haziran 1920 tarihinde Kuveyt'teki İngiliz siyasi temsilcinin Bahreyn'deki İngiliz siyasi temsilciye gönderdiği telgrafta: bölgedeki otorite sahibi bir kişi olan İbni Tavallah'tan aldıkları habere göre 18 Haziran'da Kusaybe'den gelen İbni Suud'a ait büyük bir kuvvet Kusaybe'nin 75 mil kuzey batısında bulunan Şammar'a bağlı Şuaybe yerleşimine saldırmıştı. Hail'in 20 mil doğusundaki Advah'ta bulunan İbni Reşid saldırı hakkında bilgi alınca Şuaybe halkına saldırıyı beklemelerini ancak çadırlarını uzağa göndermelerini söyledi. İbni Reşid tüm birliklerini yanına alarak Şuaybe'ye zamanında vararak İbni Suud'un kuvvetlerine karşı bir saldırı düzenledi ve dokuz saat boyunca onları bozguna uğratarak büyük kayıplar verdi. Mağlup olan Suud kuvvetleri kendilerinin kontrolünde olan Kasım bölgesinin merkezi konumundaki Büreyde kasabasına sığınmak istediler. Bu bölge İbni Suud'a ait olmasına rağmen Büreyde halkı yenilen kuvvetlerin kasabaya girmesine izin vermedi (IOR: R/15/2/40, s.37). Kasım bölgesindeki halkta İhvan adı verilen Vahhabi bedevilere karşı büyük bir hoşnutsuzluk ve tepki vardı (IOR: R/15/2/40, s.43). Bölgede Vahhabi Bedevilerden özellikle şehir ve kasabalardaki halk rahatsızdı. Kuveyt'teki İngiliz siyasi temsilci de Hasa bölgesinin merkezi Hufuf'tan gönderilen mesajda bölgede bir memnuniyetsizlik ve tedirginlik olduğunu, Hasa Emiri İbni Caluvi'nin bile İbni Suud'u gereğinden fazla İhvan adıyla anılan Vahhabi bedevileri kayırmakla suçladığını bildirdi (IOR: R/15/2/40, s. 43). Hasa emiri o dönemde İbni Suud'un bölgedeki önemli müttefiklerinden biriydi.

İbni Suud Bahreyn'deki İngiliz temsilciye yazdığı mektupta; İbni Reşid'in gençliğinden ve yetersizliğinden şikâyet etmekteydi. İbni Reşid'in Şammar'dan kendi bölgesine yapılan saldırıları önlemekte yetersiz kaldığından şikâyet etti. İbni Suud'un bu saldırılar nedeniyle oğlu Suud'u baskın yapanları cezalandırmak için güçlü bir kuvvetle göndermek zorunda kaldığını ve oğul Suud'un çalınan tüm ganimetleri geri alarak geldiğini yazdı (IOR: R/15/2/40, s. 42).

6. Reşidi Emirliği'nin Sonu

Osmanlı Devleti, 30 Ekim 1918 tarihinde İtilaf Devletleri ile Mondros Ateşkes Antlaşmasını imzalayarak savaştan çekildi (Erdoğan, 2022, s. 110). Savaştan sonra Osmanlı Devleti'nin Arap Yarımadası'ndan çekilmesi İbni Reşid'i merkezi bir gücün ittifakından mahrum bıraktı. Bu durum Suudiler karşısında zayıflamasına neden oldu. 1920-1921 yıllarında İbni Reşid ailesi içerisinde büyük bir karışıklık vardı. Rekabet ve iç bölünmeler, iktidardaki emirin suikasta uğramasına ve yerine deneyimsiz bir çocuk olan Abdullah İbni Mut'ab El Reşid'in lider olmasına yol açtı. Irak Kralı Faysal durumu kendi lehine kullanmaya ve Irak'ın sınırlarını Hail'e doğru genişletmeye çalıştı. İbni Suud, bu girişimi engellemek için Haşimilerden önce Hail'e saldırıya karar verdi (Abedin, 2002, s. 151). 1921 yılı Ekim ayında, İbni Suud topladığı 1500 develi süvari ve on bin kadar muhtelif kuvvetle birlikte el Mutayr aşiretinin lideri Faysal El-Düveş'in de yardımını alarak Hail'i muhasara etti (Tekeboğan, 2016, s. 96). Hail kasabasının sağlam surları vardı. Surları zorla geçmek çok kayba neden olacağı için İbni Suud, Hail'i kuşatma altına alıp teslim olmaya zorladı (Abedin, 2002, s. 152).

Kuşatma sırasında Hail'de iç çekişmeler devam etti. Hail eşrafi mevcut Emir Abdullah bin Mut'ab'ı bir darbe ile görevden alıp yerine hapiste bulunan Muhammed bin Tallal'ı emir yaptılar. Kuşatma nedeniyle Hail'deki şartlar dayanılmaz hale gelince şehrin ileri gelenleri teslim olmak üzere İbni Suud ile anlaştılar (Erdoğan, 2006, s. 91). 4 Kasım 1921'de İbni Suud Hail'e girdi. Son Reşidi Emiri Muhammed Bin Tallal ve Reşidi ailesinin önde gelen üç erkek üyesi Riyad'a götürüldü (Abedin, 2002, s. 152). Muhammed Bin Tallal Riyad'da hapsedildi. Suudiler, Reşidi topraklarını kontrol altına aldıktan sonra, ailenin ileri gelenlerini Suriye ve Irak'a sürgün ettiler (Er-Reşid, 2008, s. 19).

Sonuç

Reşidilerin bölgede güçlenmesi ve bölgenin yerel hâkimi olmaları Osmanlı Devleti ile olan ilişkilerinin sonucu olarak ortaya çıktı. Osmanlı Devleti'nin Necd bölgesinde Vahhabi tehdidini ortadan kaldırması, bölgede Reşidi ailesinin önünü açtı. Reşidi liderlerinin akıllıca politikalar üreterek bölgede Osmanlı Devleti ile iyi ilişkiler kurması Reşidi Emirliğinin güçlenmesine imkân verdi. Osmanlı Devleti para, erzak ve ateşli silahlar vererek Reşidileri bölgenin en güçlü kabilesi ve emiri haline getirdiler.

Osmanlı Devleti, Birinci Dünya Savaşı öncesinde Arap Yarımadasında Mekke Emiri Şerif Hüseyin ile Şammar bölgesinin lideri İbni Reşid'i desteklemekteydi. Şammar kabilesinin ordusuna her türlü silah ve araç gereç Osmanlı Devleti tarafından sağlanmaktaydı. Osmanlı Devleti bölgedeki isyan eden, asayiş bozan kabilelere karşı bu iki lidere ait güçleri kullanmaktaydı.

Reşidiler bu ittifakı Birinci Dünya Savaşı'nın sonuna kadar devam ettirdiler. Şerif Hüseyin savaş yıllarında Osmanlı Devleti'ne isyan ederek İngilizlerle iş birliği yaptı. Reşidiler ise bölgede Osmanlı Devleti'nin sadık bir müttefiki olarak varlıklarını devam ettirdiler. Osmanlı Devleti bölgedeki sadık müttefiklerini her zaman silah, para, erzak vererek destekledi. Reşidilerin zor dönemlerinde Osmanlı Devleti zaman zaman Bağdat ve Medine üzerinden bölgeye bizzat asker göndererek destek verdiler. Reşidiler, Birinci Dünya

Savaşı öncesinde ve savaş sırasında İngilizlerden ve daha sonra Şerif Hüseyin'den gelen teklifleri reddettiler. Medine müdafii Fahreddin Paşa ile yakın ilişki içerisinde bulunarak Medine savunmasına destek oldular.

İngiltere'nin Arap Yarımadası'ndaki politikası genellikle kabile şefleri veya yerel liderler arasındaki rekabetten mümkün olduğunca fazla yarar sağlamak üzerine kurgulanmıştı. İngilizler bölgeye asker göndermenin maliyetli bir iş olduğunu bildiklerinden bölgedeki kabilelere para, silah ve erzak temin ederek yanına çektiği kabile güçlerini kendi çıkarları için kullanma stratejisini uygulamayı tercih etti. İngiltere'nin politikası; Romalıların deyimiyle, “*use barbarians against barbarians (barbarlara karşı barbarları kullanınız.)*” stratejisini içeriyordu. İngiltere bu politikalar doğrultusunda önce Şerif Hüseyin'i büyük bir Arap İmparatorluğu kuracağı ve kendisini de bu imparatorluğun başına geçireceği vaadiyle Osmanlı Devleti'ne karşı kullandı. Osmanlı Devleti bölgeden çekilince Şerif Hüseyin İngiltere'nin gözündeki önemini kaybetti. Osmanlı Devleti savaştan çekilince bu kez İngiltere Şerif Hüseyin'e karşı bölgede İbni Suud'u destekledi. Şerif Hüseyin İbni Suud güçlerine karşı parasıyla İngiltere'den silah ve zırhlı araç almak istediye de İngilizler satmadılar. İngiltere'nin desteğiyle İbni Suud Şerif Hüseyin'i yenilgiye uğratarak Hicaz'dan çıkardı.

Savaştan önce olduğu gibi savaş sırasında da Osmanlı Devleti'nin sadık bir müttefiki olan Reşidilerin Osmanlı sonrası bölgedeki konumu zarar gördü ve güçleri azaldı. İngiltere Reşidilerin savaş sırasında bölgede var olmalarından yana bir politika belirlediler. Çünkü Reşidilerin Suudilere karşı bölgede bir alternatif olarak bulunmasını kendi politikaları için gerekli buluyorlardı. İlerleyen yıllarda Suudilere karşı kullanmak için Reşidilere ihtiyaç duyabileceklerini düşünüyorlardı.

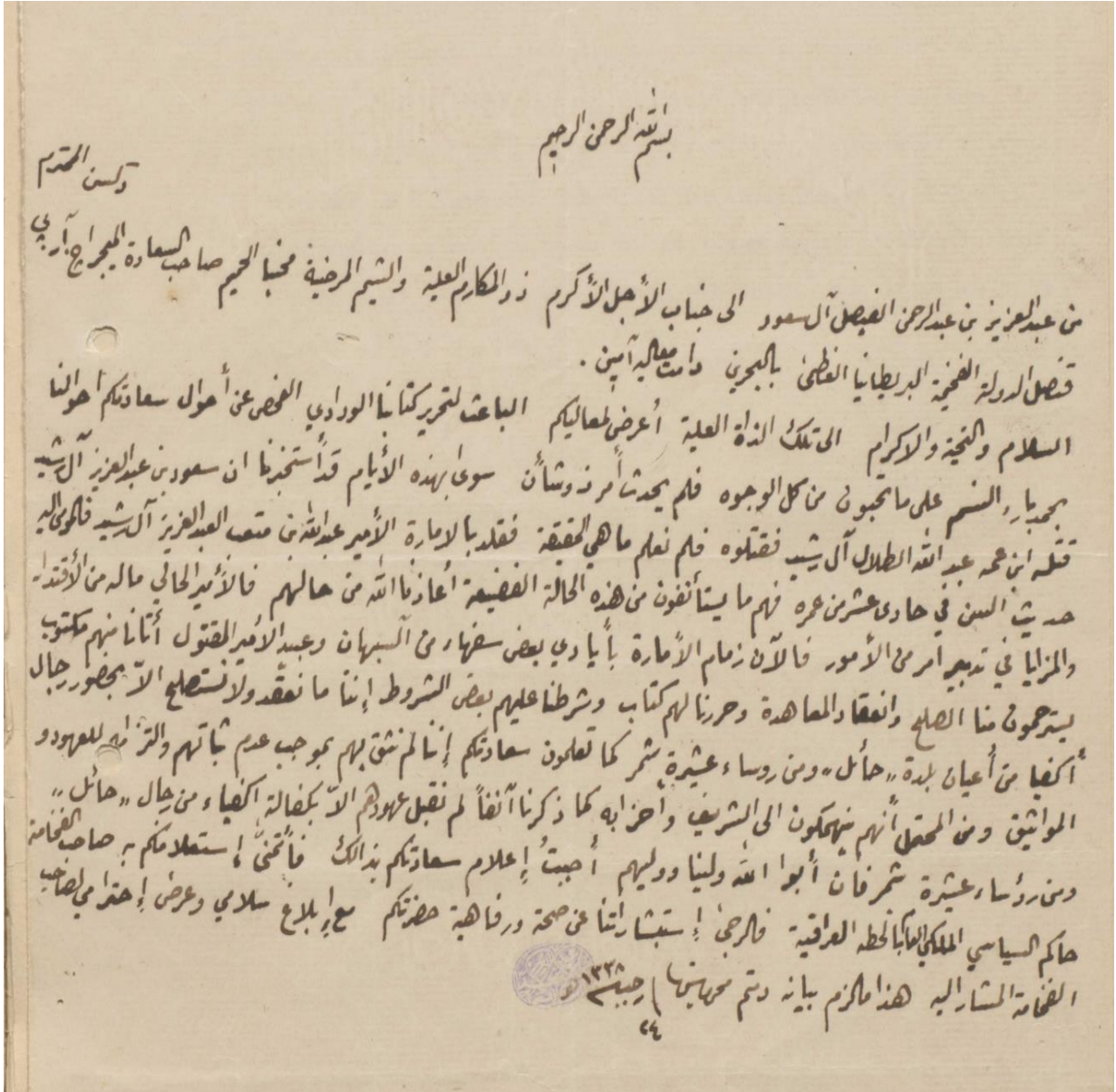
Kaynakça

- [1] Abedin, Hassan Seyyed (2002), Abdul Aziz Al-Saud and The Great Game in Arabia, 1896-1946, King's College Doctorate Thesis, London. (Yayınlanmamış Doktora Tezi).
- [2] Akyıldız, Ali ve Kurşun, Zekeriya (2014), Osmanlı Arap Coğrafyası ve Avrupa Emperyalizmi, İş Bankası Yayınları, İstanbul.
- [3] Al Rasheed, Madawi (1992), "Durable and Non-Durable Dynasties: The Rashidis and Sa'udis in Central Arabia", British Journal of Middle Eastern Studies, S. 19/2. (144- 158).
- [4] Al-Atnah, Ghazi Fanatel (2023), "The British Stance on the Arab Emirates in the North of the Arabian Peninsula During the First World War 1914-1918", Association of Arab Universities Journal for Arts, S. 20/1. (325-344).
- [5] Birinci Dünya Harbinde Türk Harbi IV. Cilt 1. Kısım Sina-Filistin Cephesi Harbin Başlangıcından İkinci Gazze Muharebeleri Sonuna Kadar, (1979), ATASE Yayınları, Genelkurmay Basımevi, Ankara.
- [6] Birinci Dünya Harbinde Türk Harbi VI. Cilt Hicaz, Asir, Yemen Cepheleleri ve Libya Harekâtı 1914-1918, (1978), ATASE Yayınları, Genelkurmay Basımevi, Ankara.
- [7] BOA, BEO. 2314/173502.
- [8] BOA, DH.ŞFR. 326/39.
- [9] BOA, MV. 31/51.
- [10] Bostancı, Mustafa (2014), "Birinci Dünya Savaşı'nda Osmanlı Devleti'nin Hicaz'da Hâkimiyet Mücadelesi", Gazi Akademik Bakış, S. 7/14. (117-136).
- [11] Çiçek, M. Talha (2017), "The tribal partners of Empire in Arabia: The Ottomans and the Rashidis of Najd, 1880-1918", New Perspectives on Turkey, Published Online by Cambridge University Press. (105-130).
- [12] El-Askeri, Cafer (2008), İsyancı Arap Ordusunda Bir Harbiyeli, Hazırlayan Necdet Fethi Safvet, Klasik Yayınları, İstanbul.
- [13] Erdoğan, Abdullah (2022), "Tevfik Ubud Efendi'nin Hint İslam Cemiyeti Adına Kurtuluş Savaşı'na Mali Yardım Adı Altında Casusluk Faaliyetleri", Journal of Universal History Studies, S. 5/1, Haziran. (107-128)
- [14] Erdoğan, Tuba (2006), "Modern Suudi Arabistan Devleti'nin Doğuşu (1914-1932)", Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Elâzığ. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi).
- [15] Er-Reşid, Medevî (2000), "İbnü'r Reşid", Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi, C. 21, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul. (184)
- [16] Er-Reşid, Medevî (2008), "Reşidiler", Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi, C. 35, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul. (19)
- [17] Hartmann, Richard (2019), "Vahhabiler", (Çev. O. Özatağ), Kader Dergisi, S.17/1. (272-294).
- [18] Howell, Georgina (2016). Çölün Kızı Gertrude Bell'in Olağanüstü Yaşamı, Tarih ve Kuram, İstanbul.

- [19] IOR: R/15/2/40.
- [20] Kandemir, Feridun (2021), Fahreddin Paşa'nın Medine Müdafası Peygamberimizin Gölgesinde Son Türkler, Yağmur yayınları, İstanbul.
- [21] Köse, İsmail (2018), Büyük Oyunun Küçük aktörü Şerif Hüseyin, Kronik Yayınları, İstanbul.
- [22] Kurşun, Zekeriya (1999), Basra Körfezi'nde Bir Arap Aşireti: Acman Urbani (1820-1913), Belleten, S. 63/236, Nisan. (123-163).
- [23] Mohs A. Polly (2008), Military Intelligent and The Arab Revolt, Roudledge, London and New York.
- [24] Nizamoglu, Yüksel (2014), "Osmanlı Devleti'nin Hicaz İsyânında Arap Aşiretlerinin Desteğini Alma Teşebbüsleri", XVII. Türk Tarih Kongresi, 15-17 Eylül, Ankara.
- [25] Öke, Mim Kemal vd. (2013), Kutsal Topraklarda Casuslar Savaşı, İrfan Yayıncılık, İstanbul.
- [26] Palgrave, William Gifford (1865), Narrative of a Years Journey Through Central and Eastern Arabia (1862-63), Vol. I, Macmillan And Co. , London, Cambridge.
- [27] Polat, Ü. Gülsüm (2019), Türk-Arap İlişkileri: Eski Eyaletler Yeni Komşulara Dönüşürken (1914-1923), Kronik Kitap, İstanbul.
- [28] Şimşek, Kamuran (2021). Mehmet Ali Paşa ve Vehhâbiler, Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi Journal of Modern Turkish History Studies, S. XXI/42. (19-46).
- [29] Tekeboğan, Said (2016), İbni Reşid Ailesi ve Şammar Emirliği (1839-1918), Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, İstanbul. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi).
- [30] Tetik, Ahmet (2014), Teşkilat-ı Mahsusa (Umur-ı Şarkiye Dairesi) Tarihi C. III: 1918, Türkiye İş Bankası Yayınları, İstanbul.
- [31] Winstone, HVF (1983), The Diaries of Parker Pasha, Quartet Books, London Merbourne New York.

EKLER

Ek-1: Abdülaziz Bin Abdurrahman El Faysal El Suud'un 24 Recep 1338(14 Nisan 1920) Tarihli Mektubu; Şammar Emirinin Ölümlü ve Hail'deki Durumla İlgili Bahreyn'deki İngiliz Temsilci H.R.P. Dickson'a Gönderdiği Mektup

Kaynak: IOR: R/15/2/40, s. 14.

Ek-2: Cebeli Şammar Lideri İbni Reşid Ailesinin Yöneticileri Tablosu

Annexure to General Circular, dated 5th May, 1920.

(FROM LORIMER'S PERSIAN GULF GAZETTEER.)

TABLE OF THE RULING

AL RASHID (SHAMMAR) FAMILY OF JABAL SHAMMAR.

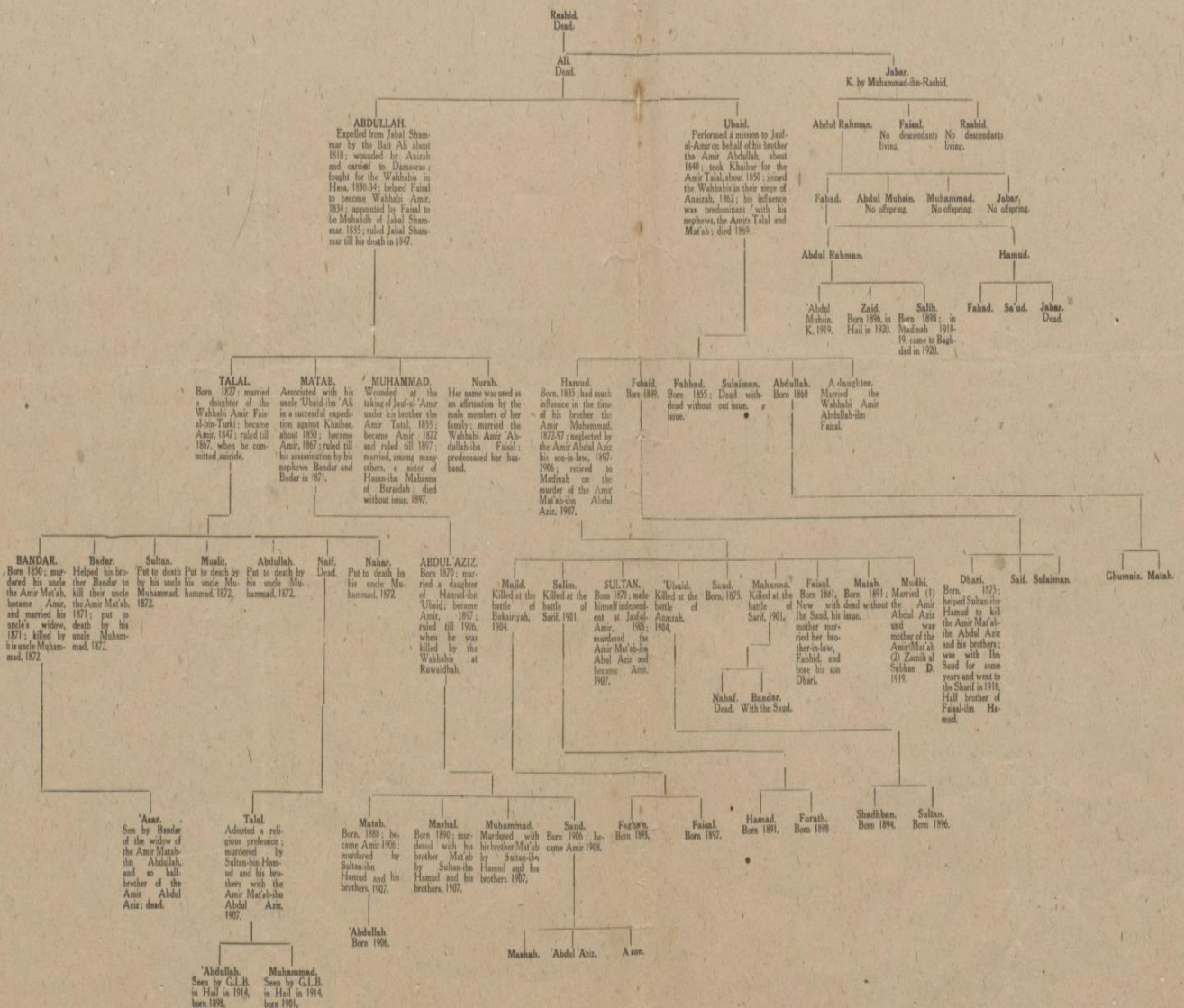
Chronological list of the Amirs of Jabal Shammar belonging to this family.

- 'Abdullah-bin-'Ali, 1835-47.
- Talab-bin-'Abdullah, 1847-57.
- Ma'ab-bin-'Abdullah, 1857-71.
- Badr-bin-'Abdullah, 1871-72.
- Muhammad-bin-'Abdullah, 1872-87.
- 'Abdul 'Aziz-bin-Ma'ab, 1897-1906.
- Ma'ab-bin-'Abdul 'Aziz, 1906-07.
- Sultan-bin-Hamad, since 1907.
- This family belongs to the Khalil section of the Ja'far subdivision of the 'Abdab division of the Shammar tribe.

[This table was compiled by Mr. J. C. Gaskin in 1905, and revised by Captain S. G. Knox, Political Agent, at Kuwait, in 1906. The basis was Colonel E. C. Ross's table contained in the Persian Gulf Administration Report for 1888-89.]

(Revised up to May 1st, 1920.)

- Notes.—1. The date of compilation of this table is 1920.
- 2. Nearly all females are omitted; and "issue", in this table, means "male issue".
- 3. Sons of the same father are arranged in what is believed to be their order of seniority from left to right; the eldest being on the left; but all daughters are placed in the position of juniority on the extreme right.
- 4. Dates of birth are only approximate.

Kaynak: IOR: R/15/2/40, s. 28.

Ek-3: Fahrettin Paşa ve İbni Reşid

Bir Ali adlı yerleşim Yerinde Türk Askerleri ve Şammar Kuvvetleri Liderleri ile Birlikte Abdülhamit El Misri (Soldan 5. Kişi, Uzun olan), Soldan 6. Kişi Şammar Emiri İbni Reşid, Soldan 7. Kişi Medine Müdafii Fahrettin Paşa, Soldan 8. Kişi Galip Bey. Kaynak: Imperial War Museum (Londra; İngiltere)

Ek-4: Cebeli Şamar Emiri Saud Bin Abdulaziz Reşid ve Fahrettin Paşa

Kaynak: <https://jenikirbyhistory.getarchive.net>